

УДК 373.5.046-056.45

А. С. Ткачов

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ТА «КОМПЕТЕНЦІЯ»

© Ткачов А. С., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-4488-1466>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.194546>

У статті відображено результати теоретичного аналізу понять «компетентність» і «компетенція». На основі вивчення наукової літератури представлено різні точки зору щодо трактування вищевказаних термінів та їх зв'язку між собою: сприймання компетентності й компетенції як синонімів; визначення їх близькими між собою за значенням поняттями. З урахуванням різних наукових позицій зроблено висновок про те, що в представленій науковій праці під компетенцію розуміється деякий еталон, суспільно визначені й формально описані характеристики (знання, вміння, якості тощо), які зумовлюють якісне виконання людиною певного виду діяльності в різних ситуаціях. Компетентність у дослідженні подано як особистісне утворення, що являє собою інтегративне поєднання теоретичних знань, практичних умінь і навичок, мотивації, особистісних цінностей, якостей та забезпечує спроможність людини виконувати певну діяльність.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, діяльність.

Ткачев А. С. Теоретический анализ понятий «компетентность» и «компетенция».

В статье отражены результаты теоретического анализа понятий «компетентность» и «компетенция». На основе изучения научной литературы установлено, что ученые высказывают различные точки зрения относительно трактовки вышеуказанных терминов и их связи между собой: восприятие компетентности и компетенции как синонимов; определение их близкими между собой по значению понятиями. С учетом различных научных позиций сделан вывод о том, что в представленной научной работе под компетенцией понимается некоторый эталон, общественно определенные и формально описанные характеристики (знания, умения, качества и др.), которые обуславливают качественное выполнение человеком определенного вида деятельности в различных ситуациях. Компетентность в исследовании представлена как личностное образование, представляющее собой интегративное сочетание теоретических знаний, практических умений и навыков, мотивации, личностных ценностей, качеств и обеспечивающее способность человека к выполнению определенной деятельности.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, деятельность..

Tkachov A. Theoretical Analysis of Notions “Competency” and “Competence”

The paper presents the results of the theoretical analysis of the notions “competency” and “competence”. The related scientific literature review has allowed to establish that scholars have different views on the definition of the above mentioned terms and the relation between them: regarding “competency” and “competence” as synonyms; defining them as notions that are close in meaning. The diverse positions of scholars in mind, it has been concluded that within the framework of this research competence is regarded as a sort of reference, socially acknowledged and formally described characteristics (knowledge, skills, qualities, etc.) ensuring that a person perform a particular activity to a good quality in different situations. This paper interprets competency as a personal formation, which is an integrated combination of theoretical knowledge, practical skills and abilities, motivation, personal values and traits that ensure the person’s ability to perform a particular activity.

Key words: *competency building approach, competency, competence, activities.*

Постановка проблеми. В останні роки відбувається активна реалізація державної політики щодо модернізації системи вітчизняної освіти на засадах компетентнісного підходу, що зумовлюється необхідністю підвищити якість середньої та вищої освіти в Україні з позицій міжнародних стандартів. Як цілком слушно наголошує А. Вербицький, упровадження нового підходу в освітній процес передбачає опору на певну психолого-педагогічну теорію, з основних позицій якої науково-методично обґрунтовуватимуться, розроблятимуться та практично реалізовуватимуться конкретні педагогічні технології [3, с. 16]. А тому виникає актуальна необхідність у чіткому визначенні основних наукових категорій компетентнісного підходу, центральне місце серед яких займають поняття «компетентність» і «компетенція».

Аналіз попередніх досліджень. Як встановлено в процесі проведення дослідження, упродовж останніх років з’явилося багато наукових праць, присвячених різним аспектам проблемі реалізації компетентнісного підходу. Зокрема, концептуальні засади впровадження цього підходу в процесі освіти обґрунтовано в дослідженнях І. Беха, І. Зимньої, В. Кальней, О. Савченко, А. Хуторського та ін. Різні підходи до визначення сутності та складу компетентностей й компетенцій проаналізовано в наукових працях Н. Бібік, В. Лугового, О. Овчарук, О. Пометун, Г. Терещука та ін. Структуру, зміст та шляхи формування ключових компетентностей в учнівській та студентській

молоді схарактеризовано в наукових доробках О. Варецької, Ю. Зінковського, О. Овчарук, Л. Паращенко, С. Трубачевої та ін.

Як визначено в дослідженні, результати впровадження компетентнісного підходу в освітній процес навчального закладу вчені описують за допомогою використання понять «компетентність» і «компетенція». Проте в процесі пошукової роботи виявлено, що у тлумаченні науковцями цих понять спостерігаються суттєві відмінності. Це значною мірою ускладнює осмислення сенсу цих понять.

Мета статті – на основі проведення теоретичного аналізу дефініцій «компетентність» і «компетенція» визначити авторську позицію щодо їх трактування.

Виклад основного матеріалу. На основі вивчення сучасної наукової літератури встановлено, що науковці висловлюють різні точки зору стосовно трактування вищевказаних понять та їх зв'язку між собою. Так, деякі дослідники сприймають ці поняття як синоніми.

Зокрема, чітко не розмежує терміни «компетентність» і «компетенція» Міжнародна комісія Ради Європи, яка у своїх документах оперує тільки поняттям «competence», тобто використовує для вищеназваних термінів один еквівалент. Уточнимо, що під поняттям «competence» експерти комісії розуміють: 1) здатність людини успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання; 2) комплекс знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, якостей, що дає змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції [12; 13].

Терміни «компетентність» і «компетенція» сприймають як синоніми також В. Ледньов, М. Никадров, М. Рибаків. Вони пов'язують ці феномени із сферою відношень, що «існують між знанням та дією в людській практиці» [6, с. 59].

Як з'ясовано в процесі проведення дослідження, інші науковці сприймають компетентність і компетенцію як різні, хоч і близькі між собою за значенням дефініції. Причому погляди вчених стосовно їх визначення суттєво відрізняються між собою. Аналіз наукової літератури дав змогу виділити декілька найбільш поширених підходів щодо трактування понять «компетентність» і «компетенція», а також розкриття взаємозв'язку між ними.

Так, прибічники одного з цих підходів (О. Овчарук, О. Пошетун та інші) визначають компетентність як інтегративну якість особистості, що ґрунтується на взаємозв'язку її теоретичних знань, практичних умінь і навичок, мотивації, особистісних якостей та зумовлює готовність людини до виконання певної діяльності, незалежно від контексту проблеми [8; 9].

Відповідно до висновків прихильників другого підходу (І. Гришина, А. Маркова та ін.), компетентність являє собою сукупність психолого-фізичних та інтелектуальних властивостей людини, які дозволяють їй приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність, ефективно вирішувати поставлені завдання [4; 7].

Інша група науковців (О. Безносюк, І. Бех та ін.) трактують компетентність як досвідченість суб'єкта в певній царині, як спроможність людини мобілізувати свої сили для успішної реалізації задуманого в конкретній сфері діяльності, як науково орієнтовану дію, котра визначає логіку її практичного виконання та полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції в процесі реалізації поставлених завдань [1; 2]. При цьому І. Бех підкреслює, що під час визначення сутності компетентності треба робити змістовий наголос саме на досвідченості, а не на обізнаності, поінформованості суб'єкта в певній галузі [2, с. 26].

Прибічники четвертої наукової позиції вважають, що компетентність людини є показником високого ступеня її освіченості, обізнаності, результатом накопичення багатого життєвого досвіду. Так, П. Щербань тлумачить компетентність як рівень освіти й життєвого досвіду, розвиненості індивідуальних здібностей і якостей, сформованості прагнення до неперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчого і відповідального ставлення до професійної справи та взагалі до життя [11]. Деякі вчені (В. Краєвський, А. Хуторський та ін.) сприймають компетентність як результат оволодіння відповідною компетенцією [5].

Як засвідчує аналіз наукової літератури, поняття «компетенція» теж тлумачиться вченими неоднозначно, зокрема як:

- коло повноважень певного суб'єкта;
- коло питань, у яких особистість має відповідний досвід та знання;
- формально описані вимоги до особистісних, професійних та інших якостей людини;

- сфера відносин між знаннями та діями в людській практиці;
- узагальнені способи дій, що виявляються в конкретних ситуаціях та забезпечують продуктивне виконання діяльності [3; 5; 6; 10].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, з урахуванням різних позицій науковців стосовно окресленого питання зроблено висновок про те, що в дослідженні під компетенцію розуміється деякий еталон, суспільно визначені й формально описані характеристики (знання, вміння, якості тощо), які забезпечують якісне виконання людиною певного виду діяльності в різних ситуаціях. У цьому плані компетенція є інституціональним поняттям, що визначає галузь і межі діяльності, а також нормативно закріплені функції, обов'язки, повноваження людини, яка її здійснює. У руслі цього визначені в освітніх документах компетенції учнів виступають як цілі педагогічного процесу, тобто його заплановані, очікувані результати.

У свою чергу, компетентність сприймається в науковій роботі як особистісне утворення, що являє собою інтегративне поєднання теоретичних знань, практичних умінь і навичок, мотивації, особистісних цінностей, якостей та забезпечує спроможність людини до виконання певної діяльності. На відміну від компетенції, компетентність притаманна конкретному індивіду та зумовлюється сформованістю в нього необхідних умінь та властивостей, а також спроможністю адекватного їх використання в кожній конкретній практичній ситуації. Отже, компетентність має суб'єктивний характер та виявляється як індивідуальна здатність людини успішно здійснювати певну роботу, виконувати визначені завдання. У цьому плані компетентність можна сприймати як реальний результат освітнього процесу.

Під час проведення дослідження також виявлено, що в основі компетентності лежать не тільки інтелектуальні, але й емоційні, ціннісні, моральні складники. А тому успішне формування в молоді тієї чи іншої компетентності можливе тільки в тому випадку, коли педагогічний процес забезпечує комплексне виконання всіх трьох своїх функцій: навчання, виховання й розвитку особистості.

На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що впровадження компетентнісного підходу в освітній процес школи як відповідь на нагальні вимоги сьогодення вимагає чіткого визначення понятійно-категоріального

апарату дослідження цієї проблеми. Зокрема, виникає актуальна потреба в з'ясуванні сутності понять «компетентність» і «компетенція». Однак, за результатами аналізу наукової літератури, ці терміни трактуються вченими неоднозначно, що значно ускладнює вивчення окресленої проблеми. Водночас слід відзначити, що визначення й зіставлення різних наукових підходів щодо тлумачення понять компетентності й компетенції дає змогу не тільки краще уявити сутність цих складних феноменів, але й виявити та більш повно характеризувати їх характерні ознаки.

У подальшому поглибленого вивчення потребують питання визначення структури та змісту компетентностей, якими мають оволодіти учні в сучасній школі.

Література

1. Безносок О.О. Сутність та складові професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти / О.О. Безносок // Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. – Кременець : ВЦ КОГПА імені Тараса Шевченка, 2015. – Вип. 5. – С. 147-153.

2. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія : [Вісник АПН України]. – 2009. – № 2. – С. 26-31.

3. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения : материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 г. / А.А. Вербицкий. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 84 с.

4. Гришина И.В. Профессиональная компетентность руководителя школы как объект исследования : монография / И.В. Гришина. – СПб : СПбГУПМ, 2002. – 232 с.

5. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В.В. Краевский, А.В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.

6. Леднев В.С. Государственные образовательные стандарты в системе общего образования / В.С. Леднев, Н.Д. Никандров, М.В. Рыжаков. – М. : МПСИ; Воронеж : МОДЭК, 2002. – 384 с.

7. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
8. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу : стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 5-14.
9. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 15-24.
10. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / [В.В. Вербицький, В.В. Мачуський, О.В. Литовченко та ін.] ; за ред. В.В. Мачуського. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. – 330 с.
11. Щербань П.М. Мистецтво управління – це передусім бути чесним / П.М. Щербань // Освіта і управління. – 1998.– № 4. – Т. 2. – С. 83-90.
12. Implementation of «Education and Training 2010» Work Programme. Key Competences For Lifelong Learning A European Reference Framework. – 2004. – 22 p.
13. Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. – Bruxelles : EYRYDICE, 2002. – 188 p.